

## Założenie Akademii Krakowskiej (1364 r.)

Cyt. za: S. Krzyżanowski, *Poselstwo Kazimierza Wielkiego do Awinionu i pierwsze uniwersyteckie przywileje*, „Rocznik Krakowski”, t. 4 (1900), s. 89-93.

Kazimierz Wielki (1310- 1370) -ostatni z dynastii Piastów król Polski (od 1333 r.); zawarł pokój z Czechami i Krzyżakami; znacznie powiększył terytorium Polski; dbał o rozwój gospodarczy kraju; scentralizował administrację państwową, skodyfikował prawo, podniósł stan obronności państwa; zjazd monarchów w Krakowie w 1364 r. świadczył o wzroście znaczenia Polski.

W imię Pańskie amen. To, co wołą królewskiego Majestatu szczególnie z głębokiej pobożności i czystości wiary ku pożytkowi poddanych i zbawieniu rodzaju ludzkiego w szczerym i szlachetnym uczuciu stanowi, niechaj zyska wiarygodność i cieszy się większą trwałością, ponieważ nic nie znaczą ustawy, jeśli się ich jak najusilniej nie przestrzega.

Przeto My, Kazimierz, z Bożej łaski król Polski i ziem: krakowskiej, sandomierskiej, sieradzkiej, łęczyckiej, kujawskiej, pomorskiej i ruskiej, pan i dziedzic, pragnąc gorąco, tak jak to jest naszym obowiązkiem, aby się rzecz pożyteczna i wszelka pomyślność rodzaju ludzkiego rozszerzała, bacząc na to, co lepsze, i nie wątpiąc, że to duchowieństwu i poddanym królestwa naszego pożytek przyniesie, postanowiliśmy w mieście naszym Krakowie wyznaczyć, obrać, ustanowić i urządzić miejsce, na którym by szkoła powszechna w każdym dozwolonym wydziale kwitnęła, a dla przyszłości na wieczne czasy tym pismem jej istnienie zapewnić chcemy. Niechże więc tam będzie nauk przemożnych perła, aby wydawała męże dojrzałością rady znakomite, ozdobą cnót świetne i w różnych umiejętnościach biegłe; niechaj otworzy się orzeźwiające źródło, a z jego pełni niech czerpią wszyscy naukami napoić się pragnący.

Do tego to miasta Krakowa niechaj zjeżdżają się swobodnie i bezpiecznie wszyscy mieszkańcy, nie tylko królestwa naszego i krajów przyległych, ale i inni, z różnych części świata, którzy pragną nabyć tę przesławną perłę wiedzy.

Wszystkim pospołu i każdemu z osobna przyrzekamy, i dobrą wiarą zaręczamy niżej wypisane artykuły w niniejszym piśmie zawarte nienaruszone strzec i zachować, a w szczególności rektorom uniwersytetu, doktorom, mistrzom, scholarom, pisarzom, sprzedawcom ksiąg, bedelom [*woźnym*] oraz ich domownikom jakimkolwiek, którzy by dla uniwersytetu do wzmiankowanego miasta przybyli i tam prze bywali, chcemy być panem łaskawym; i tak ich wszystkich, jak i każdego z osobna praw, przywilejów, swobód, statutów i wszystkich innych zwyczajów, w szkołach powszechnych bolońskiej i padewskiej przestrzeganych i zachowywanych, chronić, bronić i nimi się opiekować pragniemy.

A nasamprzód wszyscy przyjeżdżający do uniwersytetu lub z niego wracający, na wszystkich i na każdym z osobna przechodach, mostach, grodach i strażach, w całym królestwie naszym ustanowionych, żadnego nie mają płacić przychodnego, cła, myta i opłaty, ale przez nie wszystkie z rzeczami swymi: końmi, książkami, sukniemi, pościelą, pieniędzmi i sprzętami domowymi swobodnie i bezpiecznie

przechodzić mogą.

Również gdyby rodzice lub przyjaciele jakiego scholara w jadło i napoje jakiegokolwiek zaopatrzyć chcieli, wszystko to do wzmiankowanego miasta Krakowa ma wolno wejść bez opłacania jakiegokolwiek cła, a rzeźnicy i ktokolwiek inny nie mają temu w żaden sposób przeszkadzać. Gdyby się kto ze scholarów za granicą ziemi krakowskiej w ziarno zboża, mąkę, sółd, marcowe piwo, wino lub drwa zaopatrzył, wszystko to i każda rzecz z osobna wodą i ładem wolno puszczane być ma bez opłaty ceł i dziesięcin w drwach. (...)

Urządźliśmy odtąd szkoły potrzebne dla czytania prawa kanonicznego, cywilnego, nauk lekarskich i umiejętności wyzwolonych i wyznaczamy mieszkania przyzwoite dla doktorów, mistrzów, scholarów, pisarzy, księgarzy i bedelów.

Mieszkania te zaraz polecamy oszacować przez dwóch obywateli i dwóch scholarów, a taksa ta nie ma być nigdy powiększona płacą wyższą. Jeżeli zaś te mieszkania w przeciągu czasu się poniszczą, właściciele będą obowiązani corocznie nakładem swym je naprawiać. W przeciwnym razie scholar lub inny pomienionych domów mieszkanięc, zawiadomiwszy wprzód właściciela, będzie mógł dom naprawiać z czynszu rocznego bez niczyjego zarzutu.

Gdyby zaś kto w domu dla uniwersytetu, jak podano, przeznaczonym mieszkał, a scholar sobie go życzył za umówioną cenę, natychmiast komornik pierwszy, zapłaciwszy czynsz za czas upłyniony, wynieść się z domu będzie obowiązany, i scholarowi dobrowolnie go oddać.

Chcemy także, aby scholarzy własnego rektora mieli, który by ich sądził w sprawach cywilnych i miał jurysdykcję zwyczajną nad wszystkimi, którzy by w mieście Krakowie dla studiów zamieszkali. Wszyscy więc pomienionemu rektorowi przysięgają i jego słuchać mają.

Niechaj się nikt nie waży w wzmiankowanych cywilnych sprawach doktora, mistrza, scholara, bedela, księgarza przed sąd jakiegokolwiek duchowny lub świecki powoływać, pod karą 10 grzywien groszów praskich, której to karze samym uczynkiem podpada; grzywny takie wpływają do skarbcza scholarów.

Od wyroku rektora nikt nie może apelować, supliki wnosić albo żądać przywrócenia do pierwotnego stanu. A choćby apelował, apelacji jego przyjmować ani apelującego słuchać nie ma żaden sędzia kościelny czy świecki, lecz postanowienia wyroku rektora mają być ściśle zachowane. Gdyby jednak przeciw wyrokowi wniesiono zażalenie nieważności i złęgo zastosowania ustawy, konsyliarze uniwersytetu mają rozpoznać kwestie prawa i słuszności. Nadto rektor powinien sądzić scholarów swoich w sprawach karnych lżejszych, jako to za pobicie, albo wtedy, jeśli scholar dla studiów w mieście Krakowie przebywający kogoś, rwiąc za włosy albo bijąc ręką lub pięścią, do rozlania krwi zrani.

W sprawach tych scholarzy lub ich służący do obcych sądów nie mają być pociągani.

Gdyby zaś (czego oby nie było) scholara lub kogoś z wymienionych na złodziejstwie, cudzołóstwie lub nierządzie, zabójstwie lub innej zbrodni głównej jawnie schwytano, występków tych rozpoznawać rektor nie będzie, ale duchowny natychmiast do sądu biskupiego ma być odesłany, świecki zaś naszemu podlegnie sądowi.

Jeżeli zaś scholar świecki, bedel, księgarz albo ich słudzy o zbrodni zabójstwa,

cudzołóstwa, obcięcia członków albo zadania rany śmiertelnej lub jakikolwiek szkodny występki obwinieni zostaną, natenczas nie podług zwyczajów ojczystych albo statutów, ale podług prawa rzymskiego przez nas albo przez wyznaczonego sędziego mają być sądzeni. Obwinionego należy przypuścić do oczyszczenia się z zarzuconej mu zbrodni świadectwem poczciwych ludzi.

Gdyby o jakąkolwiek zbrodni wielką lub małą albo występki jakikolwiek scholara albo kogoś ze wspomnianych obwinione, niech nikt się nie waży chwytać go i przytrzymywać inaczej, jak tylko ze sługami rektora i za jego zezwoleniem i rozkazem wyraźnym, a to dlatego, aby z powodu jednego zbrodniarza nie szarpane nieprzystojnie rzeczy niewinnych ludzi.

Także jeśli rektor, wykonując prawnie swoją jurysdykcję, podług przepisów statutów kogoś z uniwersytetu wydali i korzyści z nim złączonych pozbawi, wydany na żądanie rektora z obydwóch miast, Krakowa i Kazimierza, przez wójtów i obywatelów natychmiast ma być wypędzony.

I niech nikt się nie waży takiego w domu swoim przechowywać albo mu jakiegokolwiek pokarmy i napoje sprzedawać, darowywać lub używać. Ale gdyby scholar lub ktoś z wyżej wzmiankowanych wyrokowi albo rozkazowi rektora nie był posłuszny naprawdę i buntować się przeciw swojemu rektorowi, obowiązani będą wójtowie obojga miast na żądanie rektora wysłać sługi swoje dla poskromienia zuchwałości wspomnianego rokosznika. (...)

Wspomnianym scholarom naznaczymy jednego kampsora, czyli żyda w mieście Krakowie, który by miał wystarczające pieniądze do pożyczania im w potrzebie na pewne zastawy i który by za usługę swoją nie wyciągał więcej jak grosz od jednej grzywny na miesiąc.

Doktorowie i mistrze do płatnych katedr powinni być obierani przez scholarów tego wydziału, do którego za doktorów lub mistrzów mają być wzięci. A gdyby w wyborze nie było zgody, mianowany przez większą część ma być obrany i nam (...) prezentowany. Obrany zaś przez nas albo przez naszego komisarza niech obejmie katedrę.

Żaden doktor lub magister rektorem nie będzie mógł być obrany. Scholar, będąc rektorem, nie może być przypuszczony podczas rektoratu swojego do prywatnego egzaminu na żadnym wydziale.

Stanowimy także, aby, ilekroć się zdarzy, że doktorowie albo magistrowie scholarów do prywatnego egzaminu dopuszczają, kanclerz nasz krakowski, który podówczas będzie, miał jako zwierzchnik zupełną władzę potwierdzenia tego egzaminu.

Aby zaś scholarzy szkoły powszechnej ćwiczenie mieli, biskup krakowski powinien w samym mieście Krakowie oficjała swego osadzić, jak to już jest faktycznie, aby uczniowie z wykładów przechodzili do praktyki i nabierali śmiałości w dowodzeniu.

Aby zaś to wszystko i każdą rzecz z osobna powyżej wyrażoną nabrała mocy wiecznej trwałości, rozkazaliśmy niniejszy napisać przywilej, pieczęci naszej wyciśnieniem stwierdzony. Działo się w Krakowie w dzień Zielonych Świątek, roku Pańskiego tysięcznego trzechsetnego sześćdziesiątego czwartego, w przytomności [w obecności] Andrzeja krakowskiego, Jana sandomierskiego wojewodów; Wilczka sandomierskiego, Dobiesława wiślickiego, Piotra wojnickiego kasztelanów; Floriana

kanclerza łączyckiego i innych wielu szlachetnych i wiary godnych mężów. Dań przez ręce czcigodnego męża Jana dziekana i kanclerza naszego krakowskiego dekretów doktora. Pisał Jakub z Ossowa, pisarz dworu naszego królewskiego.

## Ćwiczenia

1. Określ rodzaj źródła.
2. Cytując odpowiednie fragmenty, podziel treść na następujące części:
  - a) wstęp:
    - inwokacja - do kogo skierowane jest pierwsze zdanie dokumentu?
    - intytulacja - kto jest wystawcą (autorem) dokumentu?
    - inskrypcja - kto jest odbiorcą dokumentu?
    - arenga - jakie motywy skłoniły wystawcę do sporządzenia dokumentu?
  - b) rozwinięcie:
    - dyspozycja - jakie obietnice wystawcy (i odbiorcy) zostały złożone w dokumencie -podaj cztery przykłady;
    - sprawdź, czy dokument zawiera tzw. sankcje, czyli zagrożenie karami dla tych, którzy chcieliby naruszyć postanowienia dokumentu.
  - c) zakończenie:
    - kto występuje na liście świadków?
    - kiedy sporządzono dokument?
    - czy odnotowane opieczętowanie dokumentu?
3. Wymień wydziały, które tworzyły Akademię Krakowską.
4. Wyjaśnij, kto nie mógł zostać rektorem uczelni.
5. Przedstaw zakres władzy rektora uczelni.
6. Wymień stanowiska i urzędy uniwersyteckie oraz określ zakres ich praw i obowiązków.
7. Podaj przywilej studentów krakowskich.
8. Wymień grupy społeczne zamieszkujące średniowieczny Kraków.
9. Wyjaśnij, na czym polegała autonomia uczelni.
10. Opisz funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Krakowie.
11. Podaj główną przyczynę powołania uczelni.
12. Na podstawie wiedzy pozaźródłowej wykonaj polecenia:
  - a) Wskaż wzorce uniwersyteckie, do których nawiązywane w cytowanym dokumencie.
  - b) Porównaj sposób wyboru rektora oraz zakres jego władzy na uniwersytetach w Padwie, Bolonii i Paryżu z Krakowem (zob. np. J. Baszkiewicz, *Młodość uniwersytetu*, Wiedzą Powszechna, Warszawa 1963).
  - c) Rozstrzygnij, czy w czasach Władysława Jagiełły założono nową uczelnię w Krakowie, czy odnowiono działalność dawnej Akademii. Odpowiedź uzasadnij.
  - d) Określ miejsce Akademii Krakowskiej w życiu społecznym i naukowym Polski XIV-XV w. Odpowiedzi nadaj formę wypracowania.